

„Ez benne az ijesztő”

Halász Margit: Vidróczki-kódex

Kortárs Kiadó, 2013

Ritkán lelkesít fel ennyire prózakötet, mint Halász Margit legújabb munkája. Olvasása közben eleinte legalábbis ezt éreztem, de túl a történet felén hiányérzetem támadt, ugyanakkor továbbra is jól szórakoztam rajta. A Kortárs Kiadó prózasorozatában megjelent mű egyszerű és ízléses borítóképe minden fontosabb regénybeli motívumot felsorakoztat: a pörgekalapos, bajszos emberben Vidróczki Mártonra, a mátrai betyárra ismertem, akinek mentegombjaiból élővizet idéző hullámvonalak indulnak, s arrébb, a kép jobb sarkában egy meztelen nő áll a habokban, sejtetve, hogy az erotikum nem mellékszál a történetben. A nő fölött pedig egy teherautó orra bukik a képbe, jelezve, hogy az út, az utazás és vele együtt a súlyos próbatétel is visszatérő motívum.

A *Vidróczki-kódex* főhőse mégsem a mátrai betyár, hanem egy mátraverebélyesi huszonéves szénégető, Gacsályi Mátyás, vagyis: Matyi. A kisregény több jellemzője is Lesage *Gil Blas*-ját juttatta eszembe. Például minden fejezet élén rövid, szellemes és meghökkentő summázat áll, s az egyes fejezetek ennek megfelelően váratlan fordulatokban gazdagok, gyakran önálló novellaként is megállják a helyüket. Halász Margit műve is pikareszk, hiszen a vidékről előbb Pestre kerülő, majd Európában kalandozó Matyi számos olyan élethelyzetben találja magát, amelyeknek révén az élet mélységeit és magasságait egyaránt megjárja, és kacskaringós útja során képet kap a magyar társadalom egy-egy rétegéről (leginkább egy fitnesszterem és a rózsadombi újjgazdagok sivár világát ismeri meg). Továbbá a *Vidróczki-kódex* hangneme is cinikus, gúnyos, és ebben a távolságtar-

tásban nincsen semmi ítélet, sőt kedvesség inkább. Az író nő érezhetően egytől egyig szereti a figuráit. És éppúgy szervesül itt a mese és társadalomrajz, a képzelet játéka és a valóság megfigyelése, akár csak a *Gil Blas*-ban. Mesén pedig nemcsak a fikciót értem, hanem a magyar népmesei hagyományt, amely motívumaival át- és átszövi nemcsak a fabulát, de a szüzsét is.

Halász Margit könyve mitikus meséinkre, varázsmeséinkre épül, amelyeknek általános szerkezeti vonásuk Pressing Lajos szerint, hogy a hős az életnek valamely alapvető értékét veszíti el, és ennek visszaszerzéséért száll küzdelembe. „A hős feladata a mesében nem más, mint ön maga magasabb természetének elnyerése vagy visszaszerzése, és ezen keresztül életének termékennyé és gyümölcsözővé formálása mind ön maga, mind pedig tágabb környezete számára.” De a varázsmeséink nem pusztán a személyiség önbeteljesítéséről szólnak, hanem a végső dolgokról szóló tudás megismeréséről is, amelyeket közvetlenül át kell élni, meg kell valósítani. „Az igazi mesék magatartásmintákat, szellemi praxist közvetítenek.” A másik legszembeötlőbb rokonság Halász Margit kisregénye és varázsmeséink között az állatok gyakori előfordulása. Ők a *Vidróczki-kódex*ben is segítő szerepet töltenek be. (Pressing Lajos szerint az állatok azokat a képességeinket jelképezik, amelyek elsatnyultak bennünk, s amelyeket a kudarcot valló, idősebb énjünk nem ismernek fel, pedig sok esetben ezek adhatnák meg a kulcsot a feladat megoldásához.) „Egy vízirigó röppent [Matyi] lábához, s oldalra fordított fejjel, kihívóan nézett szembe vele, majd elkezdett csú-

fondárosan fütyülni. Matyi nem volt babonás, csak egy kicsit, s határozottan az az érzése támadt, hogy ez a kis madár tud valamit. Igen, pontosan úgy mozdította parányi fejét, mint aki közölni óhajt valamit, mint akit felhatalmaztak, sőt megbíztak, hogy vigye el az üzenetet.” Ugyanezt a szerepet tölti be a könyvben a Vidróczki-kódex is, amelyet a történet elején Matyi, a mátrai vihar elől menekülve egy barlangban, vagyis lelki újjászületésekor talál: a mindössze négylapos kötet minden oldala jelképes iránymutatás a betyár keresztfiának, Matyinak.

Kissé áthangszerelve és „paposítva” a Pressing Lajos által leírtakat, így szól a kötet alapvetése: „Úgy döntött, istenuccse, egy élete, egy halála, lesz, ami lesz, neki-megy a dolognak. És csupán csak azért, mert a teakonyhában ücsörögvén, a most már csukott szeme fekete képernyőjén, peckes rátartisággal átvonult a sok-sok szabólegény és kiskondás, juhászlegény és kisbéres, akik csupán csak pofátlan nagy-ravágyásuknak és bevállalosságuknak köszönhetően nyerték el a külszágbeli, világszép nádszállkissasszony kezét.”

Kérdés, hogy mi maradt meg varázsmeséink lényegéből ebben a történetben, ahol egy „pofátlanul nagyravágyó” és „bevállalós” mátrai szénégető indul világgá, hogy megcsinálja a szerencsését. Mert ennyi a célja, nem több. „...valami olyasfélével volt elfoglalva, ami egy csapásra letaglózta érzékeit, megszüntette ítélőképességét, magyarán elvette a józan paraszti esztét. És ez a valami pedig nem volt más, mint a pénz, a pénzen szereshető halatom, szabadság és boldogság tapintható közelsége.” Matyit, még életének mátrai szakaszában, az foglalkoztatja, hogy felfedezzen egy ismeretlen gombát, és általa váljon gazdaggá. Később, budapesti költözteként egy munka közben talált, pénzzel teli boríték ígéri meg, amit egy éjszakára magánál is tart, Skóciában pedig az aranyszörű bárányt akarja ellopni és hazahozni. Noha *Az aranygyapjas kosok* című népmesénkben az említett állatok

közel sem anyagi értéket képviselnek, sokkal inkább a magasabb rendű, szellemi örökség jelképei, e könyv főhősét, Matyit, mint azt az előbbi idézet is mutatja, legfőképpen a meggazdagodás foglalkoztatja. Végül egyszer sem dönt úgy, hogy erre az útra lép, mert a kódex, vagyis a legbensőbb iránytűje más északfokot mutat. Tulajdonképpen meg is kapja mindazt, amire gyengébb pillanataiban vágyott: egy skóciai tünde halpikkellyel borított, gyöngyházfényben pompázó gombát ajándékoz neki, Maggie pedig egy aranyszörű bárány bőrét.

Nem tudom eldönteni, hogy mit is jelentenek az író számára a népmesék, s hogy egyáltalán van-e a szellemi örökségünkben szőtt kisregénynek valami mélyebb, hagyományunkból felfejthető értelme. Gyanítom, hogy nincs. Végy egy vidéki, szénégető fiataalt és néhány marék népmesei fordulatot, és hidd el, hogy remek kontrasztot képez majd egy XXI. századi, erkölcséből kifordult, kicsinyes világ fakó színeivel. Nemcsak sajátos, tagadhatatlanul egyedülálló hatást érz el vele, de még kiapadhatatlan humorforrás is.

Mindezt erősíti, hogy Matyi nagy ölelésekben gazdag útvjáról sok minden elmondható, csak éppen egy nem: hogy szellemi volna. Matyiról mindössze annyit tudunk meg, hogy hajtja a kalandvágy, a siker, és eleinte vidékies értetlenséggel, naivan csetlik-botlik a fővárosi forgatagban, majd lassan felveszi a ritmust, és élvezzi az élet örömeit Európa országai-ban. Szeretik a nők, határozottan férfias jelenség. De nagyjából ennyi. Nemcsak műveletlen – ami önmagában nem baj –, hanem érzelmileg sem igazán intelligens (legalábbis a Sofia Branco hálószobájának finom berendezése és részletei iránti csodálatán kívül nem mutat különösebb mélységű lelkületet). És bár a népmeséink sosem szolgálnak árnyalt lélektani karakterrajzzal, mégis, Matyi esetében ezt elvártam volna, mert így lyukas maradt ez a főhős, nem lett valódi arca – és akinek nincs valódi arca, annak valódi útja sin-

csen. Így erőtlenné válik a könyv zárata is, miszerint Matyi nagy bölcsen visszatér a Mátrába, hogy korábbi foglalkozását, a szénégetést űzze, ráadásul nincs is kellően kidolgozva mindennek a lélektani indítéka. Az író honlapján „mátrai Ábel”-nek nevezi Matyit – szerintem alaptalanul, és azt hiszem, ezt nemigen kell magyaráznom.

Van tehát egy arctalan főhősünk, aki-
ben úr tátong, van temérdek népmesei

motívumunk, de a tiszta forrásukig nem merészkedünk el, csak beérjük a klóros csapvízzel. És ez a legnagyobb bajom ezzel a kötettel, hogy a senki földjén áll, nem kötelezi el magát sem a főhőse, sem pedig a mitikus rend mellett. Ettől függetlenül roppant szórakoztató, szinte lehetetlen, nyelviségében egyszerre költői és a költőségnek fityiszt mutatóan ironikus. És éppen ez benne az ijesztő.

Bíró Gergely

Kass János: Sirály (tusrajz, 1976)

BÍRÓ GERGELY (1979) író, szerkesztő. A *Magyar Naplónál* dolgozik.